

Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник
Кам'янець-Подільська міська організація
Національної спілки краєзнавців України

**НАУКОВІ ПРАЦІ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО
МУЗЕЮ-ЗАПОВІДНИКА**

— Том 3 —

Кам'янець-Подільський
2020

УДК 069:94(477.43-21)(063)

ББК 63.3(4Укр-4ХМЕ)

Н16

Друкується згідно рішення науково-методичної ради Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника,
протокол № 7 від 20.11.2019 р.

Рецензенти:

- Доценко В. О.*, доктор історичних наук, професор кафедри історії та археології слов'ян (Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова)
Шеломцев-Терський В. С., доктор історичних наук, професор (Національний університет «Львівська політехніка»)

Редакційна колегія:

- Заремба О. О.*, директор Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (голова);
Ващук Д. П., кандидат історичних наук, провідний співробітник Інституту історії України НАН України;
Йолтуховський Р. В., вчений секретар Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника;
Комарницький О. Б., доктор історичних наук, доцент кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (заст. голови);
Майор Р. І., кандидат історичних наук, завідувач науково-експозиційного відділу Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника;
Старенький І. О., кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника (відповідальний редактор);
Титова О. М., кандидат історичних наук, директор Центру пам'яткознавства НАН України.

Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника: зб. наук. пр. / [редкол.: О. О. Заремба (гол.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Буйницький О. А., 2020. Т. 3. 412 с.

До третього тому «Наукових праць Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника» увійшли матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Поділля в 1793–1917 рр.» (19 квітня 2019 р.), круглих столів «Феномен аристократії в українській науковій і суспільно-політичній думці: проблеми та перспективи» (11 квітня 2019 р.) та «Кам'янець-Подільський – тимчасова столиця Української Народної Республіки» (5 червня 2019 р.).

УДК 069:94(477.43-21)(063)

ББК 63.3(4Укр-4ХМЕ)

© Автори статей, 2020

Олександр Кравчук,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

ПОДІЛЬСЬКІ ГУБЕРНСЬКІ КОМІСАРИ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР

У статті подано біографічні довідки керівників найвищих інституцій цивільної влади Української Народної Республіки у Подільській губернії у 1919 р. Стисло охарактеризовано їх діяльність, насамперед політичну, на Поділлі, в інших регіонах України та в еміграції.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Директорія, Поділля, Кам'янець-Подільський, Вінниця, губернський комісар, начальник губернії.

Персоніфікація історії української революції є одним із важливих завдань сучасної історичної науки. У випадку Подільської губернії зазначена тема має загальноукраїнське значення. Адже це був регіон, де найдовше працювали владні інституції українських державних утворень доби національної революції. Особливу цікавість викликають постаті голів місцевих адміністрацій. Посаду очільника губернської адміністрації Поділля наприкінці 1918–1920 рр. обіймали Є. С. Богуславський (листопад 1918 р.), Г. К. Степура (грудень 1918 р. – травень 1919 р.), М. П. Куриленко (травень – липень 1919 р.), М. П. Кондрашенко (липень – листопад 1919 р.), В. К. Приходько (листопад 1919 р. – березень 1920 р.), Є. А. Колодяжний (березень – липень 1920 р.), Ф. О. Сумневич (жовтень – листопад 1920 р.). Всі голови місцевих адміністрацій діяли в надзвичайних умовах війни з більшовиками кінця 1918–1920 рр. Екстремальні умови державного будівництва в роки української революції супроводжувалися обмеженням можливості їх впливу на суспільні процеси. По різному склалася доля очільників губернії. Частина з них – емігрувала, інші – у різні часи знищені радянською репресивною системою.

Мета статті – подати відомості про основні етапи життя очільників Подільської губернії наприкінці 1918–1920 рр.

Посади голів місцевих адміністрацій неодноразово змінювали назву. Із падінням царизму в березні 1917 р., замість губернаторів запроваджено посади губернських комісарів¹. Вони були повноважними представниками Тимчасового уряду на місцях, представниками центральної влади, відповідали за правопорядок, наглядали за дотриманням законів, інформували центральні органи влади про ситуацію в регіонах. Їх правовий статус висзначало Тимчасове положення про губернських та повітових комісарів від 19 вересня 1917 р.². Статус представників власне української державності губернські комісари отримали в листопаді 1917 р., з часу проголошення УНР. В Українській Державі гетьмана П. Скоропадського, 16 травня 1918 р. голови адміністрацій отримали назву губернських і повітових старост³. Із початком протигетьманського повстання, Директорія УНР відновила посади комісарів. Законом від 5 жовтня 1920 р. замість них запроваджено посади начальників губерній і повітів⁴. Зауважимо зміну місця перебування голів Подільської губернської адміністрації. Із початком Першої світової війни функції губернського центру фактично переходять до Вінниці. Втім, наприкінці грудня 1917 р. губернський комісар Г. Степура повернувся до Кам'янець-Подільського. Очільники адміністрації працювали там до квітня 1919 р, коли місто на короткий час було зайняте Червоною армією. Після відновлення влади УНР на Поділлі, губернський комісар Є. Богуславський короткий час урядував у Вінниці, інші губернські комісари – в офіційному адміністративному центрі Поділля. Наприкінці 1919 р. Кам'янець-Подільський зайняли підрозділи польської армії, які перешкождали діяльності українських інституцій. У березні 1920 р. губернський комісаріат Поділля містився в Новій Ушиці, а

1 Кудлай О. Б. Губернські комісари // Енциклопедія історії України / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наукова думка, 2005. Т. 2: Г–Д. С. 241.

2 Законодавча база процесу становлення місцевих органів державної влади доби Гетьманату П. Скоропадського: збірник документів і матеріалів. Хмельницький: Державний архів Хмельницької області, 2013. С. 37–43.

3 Державний вісник. 1918. 5 черв.

4 Гудима В. В. Формування вищих регіональних адміністративних органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки // Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєзн. зб. Кам'янець-Подільський: Кам.-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2014. Вип. 6. С. 49.

з відновлення влади УНР на частині Поділля, у травні–червні 1920 р. її владні установи перебували у Вінниці.

Євген Семенович Богуславський (1883–1950) – громадсько-політичний, культурно-освітній діяч. Народився 19 лютого 1883 р. у с. Слобода Покровська (нині Куп'янського району, Харківської області) в сім'ї земського лікаря. Випускник Київської духовної семінарії (1907 р.), кандидат богослов'я. Із 1907 р. викладав, згодом очолював різні навчальні заклади (Золотоніська чоловіча та жіноча гімназії, із 1914 р. – Жмеринська чоловіча гімназія). Із березня 1917 р. – член Київської комісії з видання брошур та листівок для армії. Входив до Чернігівської та з 1917 р. Вінницької «Просвіт». Очолив Вінницьку міську філію Подільської губернської української ради, створену у травні 1917 р. Восени 1917 р. обраний гласним Вінницьких повітових земських зборів, у січні 1918 р. – заступником голови Вінницької повітової шкільної ради. Із липня 1918 р. – директор 1-ї Вінницької української гімназії «Просвіти». Був членом Вінницької філії Українського національного союзу. Після повалення гетьманату у Вінниці, 19–30 листопада 1918 р. – губернський комісар Поділля. Він згадував, що «одним з перших забезпечив Директорію матеріальними засобами, взявши з гетьманських хлібозаготівель солідну суму до 7 000 000 рублів». Про своє урядування у губернії також відзначав наступне: «Довелося турбуватися про мобілізованих, які охоче йшли проти гетьмана. Поверталися з Австрії, а потім Німеччини обідрані і голодні військовополонені – потрібно було допомагати. Почалися хвороби, між іншим сипний тиф – медична допомога в основному теж була у віданні губернського комісара. Губернією бродили гетьманські стражники – «варта» (населення називало їх пірижком за форму головного убору); відбувалися безчинства, боротьба з ними була дуже важкою». Також Є. Богуславський згадував про обеззброєння німецького гарнізону Вінниці 8 грудня 1918 р.: «Невеликий німецький гарнізон все ще залишався у Вінниці, займаючи приміщення тодішнього реального училища. Генерал Єрошевич вважав справу роззброєння цього гарнізону легкою, але ми не хотіли зайвих жертв, тим більше, що в розпорядженні німців, за нашими відомостями, було декілька гармат, якими вони могли [пошкодити] будівлю готелю, зайнятого Директорією. Німців

дещо налякав ген[ерал] Єрошевич, а потім вступили у переговори, які проводив я. Підписано було угоду, яка дозволяла німцям без зброї, боєприпасів і коней, із запасом їжі на декілька днів їхати додому в Німеччину. Була надана німцям деяка сума грошей». Із січня 1919 р. – член Товариства розповсюдження технічної освіти на Поділлі. Із лютого 1919 р. – помічник губернського комісара освіти. У жовтні 1919 р. – член Вінницької повітової народної управи, у травні-червні 1920 р. – її голова. Очолював філію Українського Червоного Хреста при армії УНР у 1920 р. Один із засновників вінницьких часописів «Шлях» (1919) та «Хвиля» (1920). Із липня 1920 р. – на теренах Польщі. 1921 р. переїхав на Волинь. У Луцьку організував книгарню «Нива». Із 1923 р. працював вчителем української мови в польській вчительській семінарії в м. Острог, входив до наглядової ради Українського кооперативного банку (з 1926 р.). 1928 і 1930 рр. обирався до парламенту польської держави за списком «Безпартійного блоку співпраці з урядом». Працював у парламентських комісіях (освітня, закордонних справ, конституційна). 1931 р. вступив до проурядової партії «Волинське українське об'єднання». Брав участь у діяльності культурно-освітніх товариств у містах Луцьк («Рідна хата», «Чеснохресне братство», «Українське товариство прихильників української культури, освіти та охорони пам'ятників старовини») і Рівне («Українська школа», «Товариство будівництва шкіл на Волині», «Товариство ім. митрополита Петра Могили»). Підтримував українізацію православної церкви в міжвоєнній Польщі, працював у Луцькій підкомісії перекладу Святого Письма та богослужбових книг українською мовою. Належав до активних діячів заснованого 1933 р. Волинського громадського комітету допомоги голодуючим у радянській Україні. Після встановлення радянської влади на Західній Волині у 1939 р., працював у шкільному відділі Луцька. Ув'язнений німецькою владою в Кракові в 1941–1942 рр. Звільнений із зобов'язанням не займатися громадсько-політичною і літературною діяльністю. Надалі працював у різних установах Луцька. Після Другої світової війни – літературний редактор газети «Радянська Волинь», викладач Луцької духовної семінарії, заступник директора обласного інституту вдосконалення вчителів. Незважаючи на вимушену співпрацю з органами державної безпеки СРСР, комуністичних ідей

не поділяв. 3 січня 1950 р. заарештований. 8 квітня 1950 р. помер у тюремній лікарні Луцька⁵.

Григорій Калістратович Степура (1881–1944) – громадсько-політичний і культурно-освітній діяч, правник, журналіст. Народився 20 листопада 1881 р. у сім'ї лікаря в м. Жванець Подільської губернії (нині – Кам'янець-Подільського району Хмельницької області України). Навчався в місцевій початковій школі, духовних семінаріях у Кам'янці-Подільському і Кутаїсі (Грузія), Харківському ветеринарному інституті, Варшавському університеті. Активний учасник українського життя, у Варшавському університеті був одним з організаторів української студентської громади, адміністратором драматичного гуртка. Із 1912 р. працював у м. Кам'янець-Подільський адвокатом, мировим суддею, заснував «Просвіту» у Жванці. Допишував у місцеву пресу (криптоніми та псевдоніми: Г. С.; Громадянин; Жваченко-Подністряк Гр.). У 1914 р. виїхав з родиною до Сум, обійняв посаду секретаря повітової земської управи. На початку революції повернувся на Поділля, став одним із провідних українських громадсько-політичних діячів краю. Із 4 квітня 1917 р. – начальник міліції Кам'янецького повіту, із 10 вересня – заступник губернського комісара Поділля. Із 6 листопада – в. о. губернського комісара Поділля, 2 грудня – затверджений на цій посаді. Сприяв українізації адміністративного апарату. Підтримував Українську партію соціалістів-революціонерів, від якої брав участь у виборах до Українських Установчих зборів. 27 грудня 1917 р. Г. Степура з канцелярією губернського комісара переїхав до Кам'янця-Подільського, іншими губернськими інституціями у Вінниці керував його заступник В. Дудич. З метою зміцнення української влади в регіоні, у січні 1918 р. наказав засновувати на Поділлі осередки «Вільного козацтва». В умо-

5 Власноручні покази заарештованого Євгена Богуславського 11–23 січня 1950 р. // Реабілітовані історією. Рівненська область. Рівне, 2017. Кн. 7. С. 194–218; Давидюк Р. Євген Богуславський: проблеми співпраці з політичними режимами // *Наук. вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. Серія: Іст. науки. Луцьк, 2017. Вип. 5. С. 51–57; Кравчук О. М. Встановлення влади Директорії УНР на Поділлі (листопад–грудень 1918 р.) // *Кам'янець-Подільський – остання столиця Української Народної Республіки*: матер. Всеукр. наук. конф. Кам'янець-Подільський, 2009. С. 205–220; Кравчук О., Мельник Н. Спогади Є. Богуславського про Вінницю у період гетьманату // *Вінниччина: минуле та сьогодення*. Краснзавчі дослідження: матер. ХХІХ Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. Вінниця, 2018. С. 249–257; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). Київ, 2008. С. 293–295; *Республіканські вісти*. 1919. Ч. 50. 2 лют. С. 2.

вах наступу Червоної армії Радянської Росії на УНР, стабілізувати внутрішню ситуацію не вдалося. 21 січня 1918 р. збільшовичені військові підрозділи проголосили владу Рад у Кам'янці-Подільському. Після укладення Брест-Литовського мирного договору УНР з Центральними державами, силами української армії спільно з австро-німецькими військами почалося повернення контролю над територією України. 28 лютого 1918 р. Г. Степура повернувся до Кам'янця-Подільського. 9 квітня 1918 р. погодився обійняти посаду губернського комісара Харківщини. Гайдамацький полк, сформований ним, більше місяця відбивав атаки червоноармійських підрозділів у березні-квітні 1918 р. на підступах до Харкова і одним із перших вступив у місто. За гетьманату – мировий суддя в м. Жванець. Брав активну участь у протигетьманському повстанні в Кам'янці-Подільському 19–20 листопада 1918 р. Фактично почав виконувати обов'язки губернського комісара. Згодом був призначений старшим помічником Подільського губернського комісара Є. Богуславського, що перебував у м. Вінниці. 10 грудня 1918 р. затверджений на посаді Подільського губернського комісара. Працював в екстремальних умовах війни РСФРР проти УНР, уряд якої був змушений переїхати на Поділля (26 січня 1919 р. – до Вінниці, а 6 березня – до Жмеринки). 15 січня 1919 р. сприяв ліквідації в Кам'янці-Подільському виступу деяких військових частин проти влади УНР. У зв'язку з ускладненням відносин УНР з Румунією після Хотинського повстання в січні 1919 р., підтриманого губернською владою Поділля, 17 березня 1919 р. відправлений у відпустку терміном на два місяці. Після службового відрядження до Галичини, Г. Степура був звільнений із посади губернського комісара Поділля із 14 травня 1919 р. Мешкав в Жванці, де відновив адвокатську практику, очолював товариство споживачів «Дністер», сприяв заснуванню і очолив українську гімназію ім. Б. Хмельницького, був почесним головою комісії по заснуванню історико-етнографічного музею. Із липня 1920 р. повернувся до праці у міністерстві внутрішніх справ УНР. Здійснював ревізію діяльності прифронтових дивізійних комісарів, виконував обов'язки голови департаменту місцевого самоврядування. Із кінця 1920 р. – перебував на українських землях у складі тогочасної Польщі. Жив у містах Борщів, Рівне, Луцьк. У січні 1921 р. очолював делегацію

УНР до Варшави, яка протестувала проти визнання урядом Польщі УСРР. У Луцьку, де проживав із 1923 р., заснував Бюро правних порад і писання прохань, брав активну участь у діяльності «Просвіти». 1924 р. отримав польське громадянство. 1927 р. входив до комітету по вшануванню пам'яті Головного Отамана С. Петлюри. Підготував «Історію села Жванець». Після встановлення в краї радянської влади в листопаді 1939 р. репресований. Помер на засланні у м. Ургенч, Узбекистан⁶.

Михайло Прокопович Куриленко (1885 – ?) – громадсько-політичний та культурно-освітній діяч. Народився 14 листопада 1885 р. у незаможній сім'ї в с. Короп на Чернігівщині. Закінчив Кролевецьке міське училище (1909 р.), Київський учительський інститут (1913 р.). Працював на Поділлі в Ямполі вчителем вищого початкового чоловічого училища. 26 березня 1917 р. кооптований до складу Ямпільських повітових земських зборів. Входив до складу Ямпільського повітового виконавчого комітету. Член Української партії соціалістів-революціонерів. У 1918 р. – інструктор з позашкільної освіти По-

6 Губа П. І. Українське відродження: Спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917–1920 рр. Черкаси: ЧДТУ, 2002. С. 124; Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле (1914–1920 роки): науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2007. С. 416–426; Завальнюк О. М., Комарницький О. Б. Кам'янець-Подільський в Українській революції 1917–1920 рр. Кам'янець-Подільський: «Аксиома», 2010. С. 39–40, 52; Йолтуховський Р. В. Життєвий шлях Григорія Калістратовича Степури за спогадами його сина Тараса Григоровича Степури // Матеріали III науково-красознавчої конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України». Хмельницький, 2011. С. 222–234; Лехицька І. Губернський комісар // Ділове місто. 2014. № 43. 13 листоп. С. 9; Лозовий В. С. Григорій Степура – політичний та громадський діяч Поділля в добу революції // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки. Кам'янець-Подільський, 2001. Т. 6 (8). С. 552–558; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. Київ: «Темпора», 2003. С. 123; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ: Вид. центр «Просвіта», 2008. С. 682–684; Огієнко І. Рятуння України / Упор., автор передмови і статей М. С. Тимошик. Київ, 2005. С. 116, 119; Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упоряд. і авт. передм. Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця: ТОВ «Консоль», 2011. С. 37–45, 351–362; «Просвіти» Поділля в добу Української революції (1917–1920): зб. док. і матер. / упоряд., вступ. стаття В. Адамського, Б. Кришчука. Кам'янець-Подільський: «Медобори-2006», 2014. С. 373, 473; Ратушняк І. І. Пovalення гетьманату П. Скоропадського в Кам'янці-Подільському // Матеріали XIV Подільської наукової історико-красознавчої конференції. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О. В., 2014. С. 255–262; Республіканські вісти. 1918. Ч. 11. 12 груд. С. 2; Рожко В. ... В таких живе її безсмертя (Григорій Степура) // Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Волинська область. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. Кн. 1. С. 602–604; ЦДАВОВУ України. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 314. Арк. 2–4, 6–10, 18 зв.; ЦДАВОВУ України. Ф. 1792. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 97, 104, 122.

дільської губернської народної управи. Встановлення гетьманату не підтримав, на початку травня 1918 р. на селянському з'їзді в Ямполі закликав до його повалення. Під час гетьманату працював у Кам'янці-Подільському директором гімназії. За словами В. Приходька, це була «Людина жива, здібна, привітна, з організаційним хистом ...». У липні 1918 р. обраний членом Ради Подільської «Просвіти». У грудні 1918 – січні 1919 рр. – Ново-Ушицький повітовий комісар. У січні 1919 р. обраний депутатом Конгресу Трудового Народу Української Народної Республіки. Із січня 1919 р. – помічник губернського комісара Поділля, із квітня – член Подільської губернської народної управи. 21 травня – 27 липня 1919 р. – губернський комісар Поділля. Затверджений на посаді Директорією УНР 13 червня 1919 р. За його ж словами, висловленими у листі міністру внутрішніх справ 25 липня 1919 р., на посаді губернського комісара «твердо поставив собі першим і найближчим завданням прийняти усі ... міри до закріплення та зміцнення влади Української Народної Республіки, забезпечення громадського спокою, охорони здоров'я, улаштування нормального тилу для армії та підняття економічного добробуту населення ...». 11 червня 1919 р. утворив Комісію по розгляду всіх більшовицьких справ, а також злочинів, зроблених більшовиками. 14 червня 1919 р. видав наказ про створення при повітових і міських управах комісій з обліку культурно-історичних пам'яток. Розчарувавшись в ідеологічних засадах і політиці просоціалістичних представників уряду, приєднався до легальної правої опозиції. Також серед його управлінських заходів – розпорядження про боротьбу з агітаторами проти української державності та саботажем різних працівників (15 червня 1919 р.), про покращення санітарного стану Кам'янця-Подільського (16 червня), щодо організації та діяльності місцевих органів влади (31 червня) тощо. Підписав загалом з 20-ма особами «Меморандум громадських діячів Поділля» від 23 червня 1919 р. У документі вимагалось змінити засади політики уряду Директорії УНР, зокрема, скасувати трудові ради на місцях, передати селянам землю у власність за викуп, утворити «діловий кабінет» з безпартійних. 22 липня 1919 р. у листі до Міністерства внутрішніх справ пропонував низку заходів для здійснення мобілізації до Дієвої армії УНР. Після звільнення з посади очільника адміністрації регіону,

продовжував працювати в Подільській губернській народній управі. Разом з В. Приходьком відмовився припинити її діяльність в умовах польської окупації Кам'янця-Подільського. У листопаді 1920 р. – виїхав до Галичини, певний час працював в Міністерстві освіти УНР. Згодом проживав з родиною в Косові (нині – Івано-Франківська область), де 1922 р. очолив мистецько-промислову спілку «Гуцульське мистецтво», яка опікувалася відродженням традицій старого українського килимарства, займалася вишивкою, керамікою, різьбою по дереву тощо. Після приєднання Західної України до складу СРСР, двічі арештовувався (у жовтні і грудні 1939 р.) за звинуваченням в активних діях і боротьбі проти робітничого класу та революційного руху. 18 квітня 1940 р. співробітники НКВС вивезли М. Куриленка з Івано-Франківська до Житомира. Подальша доля невідома⁷.

Микола Пилипович Кондрашенко (1890–1938) – громадсько-політичний діяч. Народився в селянській сім'ї в м. Павлоград Катеринославської губернії. Закінчив фізико-математичний факультет Петроградського університету. Член Української партії соціалістів-революціонерів. Інструктор Центральної Ради на Катеринославщині та Чорноморщині. Завідувач шкільним відділом Катеринославської повітової управи. Голова 8-ої дивізійної залізничної бригади. У 1918 р. очолював Павлоградську повітову управу та

7 Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Справоздання губернських старост і комісарів (1918–1920) / Упоряд. В. Кавунник. Київ: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2017. С. 154–157; Гудима В. В. Михайло Куриленко – губернський комісар Директорії УНР, освітній та громадсько-політичний діяч Поділля у 1917–1920 рр. // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Т. 19. Кам'янець-Подільський, 2012. С. 179–187; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920. Документи і матеріали. У 2 т. Київ, 2006. Т. 1. С. 643; Життя Поділля. 1919. № 24; Завальнюк К., Борсуківський С. Незламні. Ямпільці в обороні державності: 1917–1925 рр. Вінниця: Книга-Вега, 2009. С. 87; Лейберов О. О. «Ваша влада, ваш оборонець...» – як обирали Конгрес трудового народу Української Народної Республіки. // Література та культура Полісся. Серія: Історичні науки. Ніжин, 2015. Вип. 79. С. 159; Лозовий В. С. Внутрішня та зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки (Кам'янецька доба). Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2005. С. 110; Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. Київ: «Темпора», 2003. С. 219, 247, 376; Михайло Куриленко. Ічня, 2017. 32 с.; Новий шлях. 1919. Ч. 2. 18 черв. С. 2, 3; Ч. 10. 21 черв. С. 1, 2; Ч. 11. 22 черв. С. 1; Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 р. – грудень 1920 р.). Документи й матеріали. Вінниця: Вінницьке книжково-газетне видавництво, 1959. С. 286–288; Подільські губернські відомості. 1919. № 37. 12 лип.; Приходько В. Вказ. праця. С. 229; Стефанівський Ю. Подвижник національного відродження // Свобода. 1991. Ч. 210. 2 листоп. С. 2; ЦДІАК. Ф. 419. Оп. 1. Спр. 7366. Арк. 25–26 зв.

місцеву філію Національного союзу Заступник, 8 грудня 1918 р. – 4 лютого 1919 р. – в. о. Катеринославського губернського комісара. 12 травня 1919 р. призначений представником міністерства внутрішніх справ. На нього покладено завдання здійснити «всебічне ознайомлення з діяльністю всіх місцевих підлеглих Міністерству Внутрішніх Справ інституцій на Волині та Поділліу, ... а також вияснення справи з поверненням селянам контрибуцій, взятих при гетьманщині». 26 липня – 17 листопада 1919р. виконував обов'язків губернатора комісара Поділля. 19 жовтня 1919 р. ставив перед урядом питання про збільшення заробітної плати місцевим службовцям. На цей час на підконтрольній УНР частині Поділля зосередилося 5 тис. урядовців. 4 листопада 1919 р. у Кам'янці-Подільському провів з'їзд повітових комісарів Поділля. Після приходу в місто польської армії, 17 листопада 1919 р. залишив посаду і виїхав за кордон. Певний час перебував у Чехословаччині, де 1921 р. працював в Українському Громадському Комітеті в Празі. 1923 р. повернувся на батьківщину. Жив у Харкові. Працював науковим співробітником Українського фізико-технічного інституту. Заарештований у квітні 1931 р., звинувачений у приналежності до «Української військової організації». Позбавлений волі в концтаборах на 3 роки. Вдруге арештований 1938 р. Розстріляний за вироком військової колегії Верховного Суду СРСР 20 жовтня 1938 р. у Харкові⁸.

Віктор Кіндратович Приходько (1886–1982) – громадсько-політичний і культурний діяч, правник. Народився 31 січня 1886 р. у сім'ї вченого садівника в с. Княжпіль (нині Кам'янець-Подільського району Хмельницької області). Навчався в Приворотському духовному училищі Ушицького повіту (1895–1899 рр.), Подільській духовній

8 Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920: Документи і матеріали. У 2-х т., 3-х част. К., 2006. Т. 1. С. 608; Лапчинська Н. В., Золотарьов В. А. Політичні репресії на Харківщині в 1921 – першій половині 1934 р. // Реабілітовані історією. Харківська область: Книга перша. Ч. 2. К.-Х., 2008. С. 58; Лозовий В. С. Внутрішня та зовнішня політика Директорії Української Народної Республіки (Кам'янецька доба). – Кам'янець-Подільський, 2005. С. 112; Мазепа І. П. Україна в огні й бурі революції 1917–1921 рр. Київ, 2003. С. 246, 380; Огієнко І. Рятівання України / Упор., авт. передм. і статей М. С. Тимошик. Київ, 2005. С. 185, 192; Подільські губернські відомості. 1919. № 41. 2 серп.; Реабілітовані історією. Харківська область: Книга перша. Ч. 1. К.-Х., 2005. С. 590; Республіканські вісти. 1918. Ч. 11. 12 груд. С. 2; ЦДАВОВУ України. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 4; ЦДАВОВУ. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 133. Арк. 6–6 зв., 10; ЦДАВОВУ України. Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 50. Арк. 49–50 зв.

семінарії (1899–1905 рр.). У 1907–1909 рр. – студент юридичного факультету Дерптського університету (нині – Тарту, Естонія), згодом Київського університету, який закінчив 1912 р. Із 1911 р. – службовець Подільського земства. У 1913 р. – секретар земського журналу «Економічне життя Поділля». Певний час виконував обов'язки судового слідчого з цивільних справ Кам'янець-Подільського окружного суду. Під час Першої світової війни – військовий слідчий. З початком Лютневої революції 1917 р. активно включився в український політичний рух. 5–6 травня 1917 р. обраний Першим Подільським українським з'їздом у Вінниці одним із представників від Поділля в Українську Центральну Раду. Очолював відділ народної освіти Подільського губернського земства (1917–1918), був Подільським губернським комісаром з народної освіти (серпень 1917 – квітень 1918). Розгорнув активну діяльність з організації українського шкільництва. Брав участь у виборах до Російських Установчих зборів за списком Української трудової партії. На зборах губернського земства 25 квітня 1918 р. у Вінниці обраний головою Подільської губернської народної управи. Під час гетьманату продовжив роботу в земстві, яке повернулося до Кам'янця-Подільського. До гетьманського режиму ставився негативно, вважав його реакційним. Брав участь у протигетьманському повстанні в Кам'янці-Подільському. Очолив відділ судових справ (у статусі міністерства) Директорії УНР у Вінниці (грудень 1918). За згодою з Директорією свої повноваження передав С. Шелухіну. У березні 1919 р. переобраний головою Подільського земства. 23 червня 1919 р. підписав «Меморандум громадських діячів Поділля», що критикував внутрішню політику Директорії УНР. 26 листопада 1919 р., а за іншими відомостями у середині грудня 1919 р. призначений Подільським губернським комісаром. Головноуповноважений уряду УНР І. Огієнко зауважив: «Це призначення було дуже потрібне, бо треба було організувати все Поділля, і нічого не можна було позоставляти без догляду. При губерніяльному комісарі склалося велике управління, воно провадило реальну працю по всьому Поділлю». У той час влада УНР поширювалася на п'ять повітів Поділля (Кам'янецький, Ушицький, Проскурівський, Могилівський і Ямпільський). Розгорнути діяльність на посаді голови губернії не мав можливості у зв'язку з позицією командуван-

ня підрозділів польської армії, яке перешкоджало функціонуванню українських установ. За спогадами В. Приходька, польські військові здійснювали політику «непомітної інкорпорації цієї частини Поділля до корінної Польщі, і тактика полягала в тому, щоб «поступово й непомітно» зліквідувати на цих теренах українські установи, українські школи і взагалі українське життя». У березні 1920 р. управління губернського комісаріату евакуювалося з Кам'янця-Подільського до Нової Ушиці. 29 червня 1920 р. затверджений урядом на посаді товариша (заступника) головноуповноваженого уряду УНР. Виїхав до Польщі, став депутатом Ради Республіки, скликаної емігрантами в січні 1921 р. у Тарнові, був товаришем міністра фінансів УНР. Також був уповноваженим Комісії по ліквідації майна Українського Червоного Хреста в Тарнові. 14 січня 1922 – 17 липня 1923 рр. – керуючий Міністерства фінансів в еміграційному уряді А. Лівіцького. Переїхав до Чехословаччини, викладав в Українській господарській академії в Подебрадах. У 1929 р. виступив з ідеєю скликання Всеукраїнського національного конгресу та запровадження національного податку. Був одним із засновників і членом управи Товариства охорони українських історичних пам'яток за кордоном з осідком у Празі (1931–1939). У Чехії почав писати спогади «Під сонцем Поділля», першу частину видав у Празі 1931 р., згодом декілька разів перевидавав. У них висвітлив історію українського руху на Поділлі в 1895–1907 рр. За Другої світової війни увійшов до складу Українського Центрального Комітету в Кракові. 22 червня 1941 р. підписав звернення Комітету до українського народу із закликом об'єднатися навколо комітету для відновлення Української держави. У 1945 р. переїхав до Регенсбургу в Західній Німеччині, де підготував декілька томів «Щоденника» про історію української еміграції другої половини 1940-х рр. Працював в Українському технічно-господарському інституті. 1949 р. виїхав у США, проживав у Нью-Йорку. Протягом десяти років очолював Український конгресовий комітет в США. У 1960–1967 рр. працював над другою частиною мемуарів «Під сонцем Поділля», в якій йдеться про події 1907–1920 рр. Помер 7 лютого 1982 р. у Нью-Йорку⁹.

9 Бойчук М. П., Лякіна Р. М. Українські лікарі закордоном (Польща 1920–1924, Чехословаччина 1922–1940 рр.). Київ: Медінформ, 2009. С. 90. Гудима В. В. Формування вищих регіональних адміністративних органів влади на Поділлі в добу Директорії Української

Євген Андрійович Колодяжний (? - 1958) – український громадсько-політичний діяч, правник. Працював адвокатом. У період Центральної Ради і Директорії УНР обіймав посаду Сумського повітового комісара. Восени 1919 р. очолював Департамент загальних справ Міністерства внутрішніх справ УНР. Призначений губернським комісаром Поділля 10 березня 1920 р., коли ця установа перебувала в Новій Ушиці та складалася лише з 7 осіб. Після початку відновлення влади УНР на Наддніпрянщині під час радянсько-польської війни 1920 р., брав участь у зустрічі 5 травня у Вінниці голови Директорії УНР С. Петлюри. 13 травня 1920 р. затверджений на посаді Подільського губернського комісара Управою Головного Комісара Уряду УНР К. Лоського. Прагнув налагодити адміністрацію УНР у повітових Поділля, звільнених від Червоної армії. Призначив до польських дивізій, що оперували на території Поділля, окремих комісарів із завданням організувати українську владу, бути посередником між українським населенням і польськими військовими. Під час його урядування, на Поділлі перебували уряд і Директорія УНР (зокре-

Народної Республіки // Красзнавець Хмельниччини: наук.-красн. зб. Кам'янець-Подільський: Кам.-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2014. Вип. 6. С. 49.; Кравчук О. М. В. Приходько про Першу світову війну та революційні події в Російській імперії // Формування та діяльність місцевих державних адміністрацій та самоврядування в період Української революції 1917–1920 рр.: матер. круглого столу. Кам'янець-Подільський, 2015. С. 32–41; Кравчук О. М. Культурно-освітня діяльність В. Приходька на Поділлі в 1917–1920 рр. // Освіта на Поділлі: минуле та сьогодення: до 100-річчя заснування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: матеріали 23-ї Всеукр. наук. іст.-красн. конф. Вінниця, 2011. С. 267–274; Кравчук О. М., Калитко С. Л. Спогади Віктора Приходька як джерело з історії Подільського регіону початку ХХ століття // Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 32. С. 90–98; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). Київ, 2008. С. 620–621; Наш шлях. 1920. Ч. 85. 5 трав.; Огієнко І. Рятуння України / упоряд., авт. передм. і статей М. С. Тимошик. Київ, 2005. С. 148, 151, 152, 161, 200; Піскуп В. Політичний вибір української еміграції (20-і роки ХХ ст.). Київ: «МП Леся», 2006. С. 623; Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2 / упоряд. і авт. передм. Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця, 2011. 416 с.; Приходько В. Момент з підписання Варшавського договору (Спогад) (1). // Свобода. 1954. Ч. 124. 30 черв. С. 3; Рекрут В. П. «З людьми і для людей...» (Дмитро Маркович в українському національному визвольному русі: кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Вінниця, 2006. С. 170, 186; Трембіцький А. А. Віктор Приходько у визвольних змаганнях українського народу в 1917–1922 рр. // Формування та діяльність українських національних урядів періоду української революції 1917–1921 рр. Кам'янець-Подільський, 2008. С. 313, 316, 326; Трембіцький А. А., Трембіцький А. М. Особистісно-індивідуальний світ членів родини Приходьків // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2010. Вип. 16. С. 225–247; ЦДАВОВУ України. Ф. 1793. Оп. 1. Спр. 55. Арк. 53.

ма, у Вінниці впродовж 15 травня – 8 червня 1920 р., у Жмеринці – 9–14 червня). Із 15 липня 1920 р. Є. Колодяжний був звільнений з посади губернського комісара і відряджений до Адміністративного департаменту Міністерства внутрішніх справ. 1920 р. емігрував. Проживав на Західній Волині, що у 1919–1939 рр. перебувала в складі Польщі, у м. Рівне. Працював у магістраті, керував книгарнею «Наша культура». Брав участь у заснуванні осередків культурно-освітніх об'єднань у м. Рівне: «Літературно-мистецького товариства ім. Лесі Українки» у 1927 р. і «Рідна хата» у 1931 р. Після Другої світової війни жив у м. Ульм (ФРН). І. Огієнко в часописі «Віра й Культура» (Вінніпег, Канада) опублікував некролог про смерть Є. Колодяжного «по тяжкій недузі ... 30 січня 1958-го року. Останні роки жив зовсім самотній в старечому домі в м. Ульмі в Німеччині. І всі забули про скромного реального працівника Відродження України...»¹⁰.

Федір Олександрович Сумневич (1885–?) – український громадсько-політичний і культурно-освітній діяч, правник. Народився 15 лютого 1885 р. у с. Муровані Курилівці (нині – селище міського типу Вінницької області). Навчався в Приворотському духовному училищі, Подільській духовній семінарії, у 1911 р. закінчив юридичний факультет Варшавського університету. У 1914–1917 рр. служив прапорщиком у російській армії. Член Української партії соціалістів-революціонерів. У липні 1917 – квітні 1918 р. – Рівненський повітовий комісар, у квітні – травні 1918 р. – голова Рівненської повітової управи. У травні

¹⁰ Віра й Культура. 1958. Ч. 5 (53). Березень; Гудима В. В. Формування місцевих державних адміністрацій на Поділлі в період Головноуповноваженого уряду УНР (листопад 1919 – липень 1920 рр.) // Формування та діяльність місцевих державних адміністрацій та самоврядування в період Української революції 1917–1920 рр.: матер. круглого столу. Кам'янець-Подільський, 2015. С. 60–61; Давидюк Р. П. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. Львів; Рівне, 2016. С. 527, 481; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920. Документи і матеріали. У 2 т. Київ, 2006. Т. 2. С. 62–69, 71–89, 90, 115–118, 123–202, 204–294, 296, 297–307, 314–319, 688, 690; Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 712; Наш шлях. 1920. Ч. 98. 20 трав.; Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 р. – грудень 1920 р.). Документи й матеріали. Вінниця: Вінницьке книжково-газетне видавництво, 1959. С. 303; Реабілітовані історією. Рівненська область. Рівне, 2017. Кн. 7. С. 201; Сохацька Є. І. Тема Поділля на сторінках часопису митрополита Іларіона (Івана Огієнка) «Віра й Культура» (1953–1967 рр.). // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 25. С. 407; Українське відродження 1917–1920 рр. на Сумщині. Т. 1. / Авт.-упоряд.: Іванущенко Г. М. Суми, 2010. С. 136; Хвиля. 1920. 18 трав.; ЦДАВОВУ України. Ф. 1092. Оп. 3. Спр. 3. Арк. 2–4.

1918 р. – арештований гетьманською владою. У грудні 1918 р. Директорією УНР призначений Волинським губернським комісаром. Із травня 1919 р. – представник Міністерства внутрішніх справ при Першому Галицькому корпусі. Брав участь у мобілізації до армії УНР на Правобережній Україні. За спогадами воїна Української Галицької армії Н. Гірняка, «Це був виїнятково солідний урядовець адміністрації, людина з юридичною освітою». У серпні 1919 р. – вдруге обійняв посаду Волинського губернського комісара. Учасник Першого Зимового походу, армійський комісар при армії М. Омеляновича-Павленка. 10 грудня 1919 р. був одним із творців Крайової ради Брацлавщини в м. Хмільнику як адміністративного органу кількох повітів Волинської і Подільської губерній. 29 грудня 1919 р. на засіданні Ради Народних Міністрів у Вінниці був призначений «виконуючим обов'язки міністра фінансів і народної господарки». 29 жовтня – 16 листопада 1920 р. – начальник Подільської губернії. Емігрував. Проживав на українських землях у складі Польщі. У червні 1921 р. очолив у Тернополі філію Центрального бюро біженців з України. У серпні 1921 р. звільнений Радою Народних Міністрів УНР у запас, після чого виїхав до Чехословаччини. У 1923–1926 рр. – очолював Українську селянську спілку в Празі. У 1926–1929 рр. – асистент кафедри економіки і правознавства Українського Високого Педагогічного Університету ім. М. Драгоманова в Празі. Подальша доля невідома¹¹.

Автор не претендує на вичерпну інформацію із теми дослідження. Біографічні матеріали потребують подальшої розробки та уточнення. Окремим важливим завданням історичної науки є аналіз конкретної управлінської діяльності голів губернських адміністрацій Поділля у 1917–1920 рр.

11 Вінниця у спогадах: у 3 т. Вінниця, 2017. Т. II: Початок ХХ ст. – 1920 р. С. 788; Гудима В. В. Волинський губернський комісар доби Директорії УНР Ф. Сумневич // Острозький краєзнавчий збірник. Острог, 2013. Вип. 6. С. 176–181; Гудима В. В. Формування вищих регіональних адміністративних органів влади на Поділлі в добу Директорії Української Народної Республіки // Краєзнавець Хмельниччини: наук.-краєзн. зб. Кам'янець-Подільський: Кам.-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2014. Вип. 6. С. 49; Директорія, Рада Народних Міністрів УНР 1918–1920. Документи і матеріали. У 2 т. Київ: Вид. ім. О. Теліги, 2006. Т. 1. С. 576–577; Коваль Р., Моренець В. «Подебрадський полк» Армії УНР: До історії Українських січових стрільців, Богданівського та Гордієнківського полків військ Центральної Ради, 1-ї Сірої, 1-ї Запорозької, 2-ї Волинської, 3-ї Залізної, 4-ї Київської, 5-ї Херсонської та 1-ї Кулеметної дивізій Армії УНР, Галицької армії, Вільного козацтва, повстансько-партизанського руху, Запорозької Січі Юхима Божка, Окремого чорноморського коша військ Директорії, ЛУН, УВО, ОУН, Карпатської Січі та дивізії «Галичина». Київ: Історичний клуб «Холодний Яр»; «Орієнтир», 2015. Т. 1. С. 182.